

4. Leontev, D. A. (1998). Tsennostnyie predstavleniya v individualnom i gruppovom soznanii [Value representation in individual and group consciousness] / D. A. Leontev. – Psihologicheskoye obozrenie, № 1, 15-23 (rus).
5. Problemnost v professionalnoy deyatelnosti: teoriya i metody psihologicheskogo analiza [Problematic in professional activity: the theory and methods of psychological analysis] / [otv. red. L.G. Dikaya]. – M.: RAN, 1999 (rus).
6. Fonarev, A. R. (2001). Professionalnaya deyatelnost kak smysl zhizni i akme professionala [Professional activity as the meaning of life and acme professional] / A.R. Fonarev. – Mir psihologii, № 1, 104-109 (rus).

Zhanna Virna

COORDINATION OF PERSONAL AND REGULATORY CHANGES VALUE ORIENTATIONS IN THE RANGE PROFESSIONAL ADAPTATION OF PERSONALITY

The article theoretically proved the role of value orientations in the professional space of individual realization and the consideration of value orientations as motivational-semantic regulators of teachers' professional adaptation with different work experience in educational institutions is proposed. At the empirical level polarity of valuable mediation of teachers' professional adaptation based on their affiliation to professional forms of identification is revealed: the value orientations of personality on the terminal and instrumental level of manifestation is the backbone of teacher's professional adaptation, which are expressed in socio-psychological parameters of successful professional activity. The alternative variant of personal and regulatory changes of teachers' value orientations in their professional adaptation coordination is substantiated.

It is ascertained that the positive forms of professional identification associated with the motivational-semantic regulation of behaviour with a focus on professional realization, and the negative forms of professional identification - with a focus on individual values. Indicated that in a case of individual discrepancy with her professional requirements, the processes of correctional regulation should focus both on the organization professional activity providing, and reviewing the vital individual professional reference points.

Keywords: *value orientations, professional adaptation, personal and regulatory changes, teachers.*

УДК 37.091.12 : 159.942 : [159.923.2]

doi: 10.15330/ps.6.1.172-183

Тетяна Дзюба

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
tatjanadzjuba@rambler.ru

ДЕСТРУКТИВНІ ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОСТАВЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто особливості впливу деструктивних ознак професійного самоставлення на професійне здоров'я вчителя. Відмічено, що професійний сенс "Я", який визначає характер професійного самоставлення особистості, виступає латентною й інактивною смисловою структурою, що забезпечує надійне збереження досвіду самоусвідомлення в професії. Підкреслено, що джерелом професійного самоставлення вчителя і відображеного у ньому професійного смислу "Я-професіонал" виступають професійні мотиви та професійні цінності фахівця. Зауважено, що несприятливі умови

професійного середовища провокують розвиток деструктивних ознак професійного самоствавлення вчителя, прямо й опосередковано впливаючи на його професійне здоров'я. Зроблено припущення, що деструктивні ознаки професійного самоствавлення фахівця можуть виступати своєрідними ризиками професійного здоров'я вчителя.

За результатами теоретико-емпіричного дослідження розкрито сутність понять "професійне здоров'я", "ризики професійного здоров'я" та "деструктивні ознаки професійного самоствавлення". Показано, що деструктивні ознаки професійного самоствавлення як специфічні форми активного руйнівного ставлення особистості до самої себе в умовах професійного середовища, потужно впливають на індивідуальні властивості працівника і починають об'єктивно перешкоджати досягненню успіху в професійній діяльності, утруднюють ділове спілкування, гальмують кар'єрне зростання. Проаналізовано результати кореляційного аналізу взаємозв'язку між факторами "негативна оцінка себе як особистості й професіонала" та "негативна оцінка праці" й окремими факторами груп ризиків професійного здоров'я вчителя. Зроблено висновок, що негативна самооцінка вчителя та негативна оцінка власної праці провокують системні зміни інтегральних характеристик фахівця й можуть стати однією з причин спрощення образу "Я-професіонал", впливаючи не лише на особистість педагога, а й на те середовище, яке він організовує навколо себе.

Ключові слова: професійне самоствавлення, професійний сенс "Я", професійне здоров'я, ризики професійного здоров'я, деструктивні ознаки професійного самоствавлення, негативна самооцінка.

Актуальність проблеми. Професійна діяльність формує суб'єктивне ставлення фахівця до самого себе в умовах реального професійного середовища та структурує динамічні взаємозв'язки між індивідуальними властивостями працівника і його об'єктивно існуючими професійними потребами, мотивами та цінностями. Мова йде про психічний феномен професійного самоствавлення як багатовимірної професійної реальності, що охоплює сукупність суб'єктивних ставлень працівника в реальних процесах реалізації професійної діяльності, ділового спілкування та професійної кар'єри.

За визначенням К. В. Карпінського, професійне самоствавлення як психічне новоутворення, динамічна система смислових структур і процесів, орієнтує людину в інструментальних зв'язках між її індивідуальними властивостями й процесами реалізації професійних мотивів і цінностей, регулюючи її професійну поведінку, професійну діяльність та спілкування відповідно до цих зв'язків [6].

Психологічним механізмом, який визначає характер професійного самоствавлення особистості (позитивний, негативний, амбівалентний), виступає професійний сенс "Я", що відображає індивідуальну траєкторію професійної самореалізації особистості. Зауважимо, що оскільки професійна діяльність утворює одну з основних форм життєвої активності людини, у багатьох випадках стає основною сенсу буття особистості, то цілком виправданим є вихід за межі внутрішнього суб'єктного світу в онтологічний вимір професійного буття особистості. У цій площині всі індивідуальні властивості працівника наповнюються певним професійним сенсом "Я", який стосується процесу або результату самореалізації людини в професійній сфері. Таке тлумачення дозволяє науковцям К. В. Карпінському, О. М. Колишко розглядати професійне самоствавлення в

рамках смислового підходу, досліджуючи онтологічні основи й глибинні форми цього психічного феномену в контексті особистісних сенсів професійного буття [6].

Професійний сенс "Я" є об'єктивною характеристикою різнорівневих властивостей людини, що "передусім" будь-яким формам його відображення в психічних образах свідомості й психічних структурах особистості, не змінюється й не відмінюється самим актом усвідомлення [6]. Водночас, професійний сенс "Я" виступає важливим складником смислової сфери особистості, має різний ступінь стійкості й узагальненості: від нетривалих особистісних сенсів, які виражають значущість тих або інших індивідуальних властивостей працівника в локальних виробничих ситуаціях, до надситуативних особистісних цінностей, які фіксують надмірну інструментальну значущість цих властивостей у масштабах усього професійного життя. Як зауважує К. В. Карпінський, він є латентною й інактивною смисловою структурою, що забезпечує надійне збереження досвіду самоусвідомлення в професії, але не торкається регуляції професійної діяльності, поведінки, ділового спілкування та інших видів мимовільної активності особистості [6].

Відповідно вирізняють кілька інваріантів професійного сенсу "Я": 1) *позитивний професійний сенс "Я"*, коли індивідуальні властивості об'єктивно сприяють успішній реалізації професійної діяльності, полегшують спілкування, оптимізують кар'єрне зростання працівника; 2) *негативний професійний сенс "Я"*, коли індивідуальні властивості об'єктивно перешкоджають досягненню успіху в професійній діяльності, утруднюють ділове спілкування, гальмують кар'єрне зростання працівника; 3) *конфліктний (амбівалентний) професійний сенс "Я"*, коли індивідуальні властивості одночасно і сприяють, і перешкоджають успішній професійній діяльності, діловому спілкуванню та кар'єрі [6, с. 23].

Аналіз останніх досліджень. Наразі в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях, пов'язаних із вивченням ставлення працівника до себе як до професіонала, до результатів своєї професійної діяльності, увага дослідників зосереджується на таких важливих параметрах, як задоволеність працею та її продуктивність. Зрозуміло, що позитивне самоствавлення фахівця підсилює почуття суб'єктивного задоволення своєю працею та її результатами [2; 6]. Згідно з проведеними дослідженнями, позитивне самоствавлення сприяє зростанню продуктивності праці, що значною мірою активізує вплив на професійну мотивацію працівника [4]. Відтак, джерелом професійного самоствавлення вчителя і відображеного у ньому професійного смислу "Я-професіонал" виступають професійні мотиви та професійні цінності. Тому професійне самоствавлення вчителя реалізується у змісті його професійних мотивів та цінностей, предметом яких стають професійно важливі властивості, індивідуальний рівень кваліфікації й професіоналізму, професійна репутація і авторитет у професійному середовищі (колеги, учні, батьки, адміністрація).

Принциповою рисою професійного самоствавлення вчителя, на нашу

думку, є те, що безпосередні переживання вчителем самого себе як суб'єкта професійної діяльності можна розглядати в якості емоційної форми ("емоційно-особистісний сенс" [11], "афективна форма особистісного сенсу" [9]), а самооцінні судження – в якості вербалізованої форми професійного сенсу "Я". Емоційна форма професійного сенсу "Я" вчителя не розкриває змісту професійного сенсу "Я", а лише сигналізує про його наявність, орієнтуючи вчителя на пошук і усвідомлення тих професійних мотивів і професійних цінностей, які раціоналізуються й вербалізуються, тобто формулюються на мові професійних значень (професійні еталони, ідеали, стереотипи, трудові норми, посадові інструкції й вимоги, моделі успішної кар'єри тощо). Втілюючись у професійних значеннях, професійний сенс "Я" переходить у другу форму існування на рівні індивідуальної свідомості, які називають "вербалізованим особистісним сенсом" [11], або "вербалізованою формою існування особистісного сенсу" [9].

Отже, професійне самоствавлення вчителя є показником осмислення й оцінювання особистістю реального сенсу власних індивідуальних властивостей в межах професійного буття, що детермінує смислові ставлення особистості до себе як до суб'єкта професійної діяльності, спілкування й кар'єри, пов'язуючи його індивідуальні властивості з практичною реалізацією професійних мотивів і професійних цінностей.

Водночас, аналізуючи різні наукові дослідження з проблеми професійного самоствавлення, О. Б. Смирнова зауважує, що лише 15 % учителів мають розвинуте позитивне самоствавлення [10]. Психологічні дослідження динаміки професіоналізації вчителя (Л. Артур, О. А. Березіна, М. І. Д'яченко, Е. Ф. Зеєр, М. Кирквуд, Є. О. Клімов, О. М. Кокун, Л. О. Кондратьєва, Д. Крісті, С. Лоттер, Л. М. Мітіна, А. К. Маркова, Н. Слайдер та ін.) звертають увагу на те, що багаторічне виконання вчителем одноманітної професійної діяльності призводить до появи професійної втоми, виникнення професійних бар'єрів, збіднення репертуару способів виконання професійної діяльності, погіршення самопочуття та зниження працездатності, підвищення тривожності, фрустрованості, дратівливості, виникнення професійних деформацій та "синдрому емоційного вигорання". Окрім того, педагогічна діяльність вважається одним із найбільш стресогенних видів професійної діяльності: за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ), коефіцієнт стресогенності педагогічної діяльності становить 7,2 бала (при максимальному коефіцієнті 10 балів – найбільша стресогенність) (цит. за [7, с. 54]).

Наведені дані вказують на наявність несприятливих умов професійного середовища, які провокують розвиток деструктивних ознак професійного самоствавлення вчителя, прямо й опосередковано впливаючи на його професійне здоров'я. Встановлено, що несприятливі умови праці викликають спочатку тимчасові негативні психічні стани й установки, які згодом, у випадках повторення важких професійних ситуацій, можуть накопичуватися і формувати негативні психічні якості (упередженість, неврівноваженість, індиферентність, мстивість, зарозумілість, неухважність,

забудькуватість та ін.), призводячи до зміни особистісного профілю працівника. У разі стійкого перекручування конфігурації особистісного профілю працівника маємо професійні деструкції як зміни сформованої структури діяльності й особистості, що поступово нагромаджуються й негативно позначаються на продуктивності праці, взаємодії, а також на професійному розвитку особистості [7]. Не менш важливою в цьому контексті залишається проблема зниження показників професійного здоров'я вчителя: надмірне психологічне й професійне навантаження, пов'язане з підвищеним інтелектуальним, емоційним реагуванням і комунікацією, зумовлює виснаження життєвих сил фахівця.

Професійне здоров'я визначаємо як динамічний багатовимірний конструкт складної взаємодії фахівця з професійним середовищем, міру узгодженості професійних потреб, можливостей і цінностей спеціаліста, що забезпечує високу ефективність професійної діяльності, та внутрішню узгодженість індивідуальних сенсів професійного буття.

Ми вважаємо, що руйнація індивідуальних сенсів професійного буття вчителя змінює змістову конфігурацію професійної аксіосфери особистості, певною мірою опосередковується деструктивними ознаками професійного самоставлення, які, водночас, можуть виступати ризиками професійного здоров'я й перешкоджати досягненню успіху в професійній діяльності, ускладнювати ділове спілкування та гальмувати кар'єрне зростання особистості.

Під *ризиками професійного здоров'я* розуміємо потенційну можливість впливу ймовірних факторів або сукупності факторів, які завдають певної шкоди або суттєво порушують ефективне здійснення фахівцем професійної діяльності, ділового спілкування і реалізації професійної кар'єри та стають причиною розвитку викривлених ставлень фахівця. Тому можемо припустити, що деструктивні ознаки професійного самоставлення фахівця можуть виступати своєрідними ризиками професійного здоров'я вчителя.

Метою статті є дослідження деструктивних ознак професійного самоставлення та особливостей їх впливу на професійне здоров'я вчителя.

Виклад основного матеріалу. Автором було проведено низку досліджень, присвячених вивченню ризиків професійного здоров'я вчителя. У дослідженні взяли участь 1782 педагоги (912 осіб – учителі загальноосвітніх навчальних закладів та 870 осіб – викладачі вищих навчальних закладів). Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 19.0). Для обробки результатів були використані відповідні поставленим завданням методи математичної статистики: метод кореляційного та факторного аналізу.

Для вивчення груп ризиків професійного здоров'я вчителя застосовувався комплекс методів: експертне інтерв'ю, фокус-групи з елементами мозкового штурму, опитування з використанням авторської методики "Ризики професійного здоров'я" [3], яка уможливила аналіз

основних факторів негативного впливу на професійне здоров'я вчителя, за такими параметрами: організація професійного середовища; інформація та комунікації в структурі професійної організації; професійна самоактуалізація.

Таким чином, за результатами чотирьох фокус-груп з елементами мозкового штурму ми отримали значний обсяг інформації, зокрема список 373 факторів, які негативно впливають на професійне здоров'я вчителя, значна частина яких дублювала, розшифровувала, доповнювала одна одну (або й загалом не стосувалася досліджуваної теми). Виключивши із цього списку зайве й узагальнивши решту, ми одержали 29 факторів, які за сприятливих умов можуть негативно впливати на професійне здоров'я фахівця, тобто виступати своєрідними ризиками професійного здоров'я.

Для виявлення структури факторів ризику професійного здоров'я вчителя був проведений кореляційний аналіз показників за методом Кендала ($p \leq 0,01$, $p \leq 0,05$). Отримані кореляційні зв'язки стали основою для аналізу кореляційних плеяд та проведення факторного аналізу. Ми виходили з того, що зміст визначених факторів, ідентифікованих шляхом факторного аналізу, та їхню ієрархію ми можемо розглядати як певну *групу ризиків* негативного впливу на професійне здоров'я вчителя. У факторній матриці, отриманій при аналізі даних за результатами опитування із загальною сумарною дисперсією 52,4 %, визначилося 4 значимих фактори: "руйнівні комунікації", "дестабілізуюча організація професійної діяльності", "деструкції професійного самоствердження" і "демотиватори продуктивної праці".

У межах цієї статті основну увагу ми зосереджуємо на факторах, які утворили четверту групу ризиків професійного здоров'я вчителя – "демотиватори продуктивності праці" (факторна вага 1,78). До цієї групи увійшли окремі фактори, які, за нашим припущенням, можна розглядати як певні деструктивні ознаки професійного самостварення особистості. Проаналізуємо їх детальніше.

Під *деструктивними ознаками професійного самостварення* ми розуміємо специфічні форми активного руйнівного ставлення особистості до самої себе в умовах професійного середовища, у результаті якого індивідуальні властивості працівника починають об'єктивно перешкоджати досягненню успіху в професійній діяльності, утруднюють ділове спілкування, гальмують кар'єрне зростання.

За результатами нашого дослідження *групу ризиків "демотиватори продуктивності праці"* утворили такі фактори як: F2 – емоційне виснаження (0,651); F6 – негативна оцінка праці (0,598); F1 – монотонія (одноманітність) під час виконання професійних завдань (0,560); F5 – негативна оцінка себе як професіонала і особистості (0,523). У представленому переліку інтерес становлять фактори F6 та F5, оскільки саме вони, на нашу думку, стосуються такого важливого параметра в структурі професійної мотивації і професійних цінностей педагога, як "професійне самостварення". Зазначені фактори, виступаючи смисловими конструктами, які опосередковують

процеси сприйняття, оцінювання, категоризації вчителем власних професійно важливих якостей, вказують на домінування негативного емоційного тону самоствавлення фахівця. Тут важливо розуміти, що під впливом негативно забарвлених змін відбувається виснаження професійного потенціалу вчителя, який акумулює в собі внутрішню фізичну й психологічну енергію працівника, його професійну позицію (систему ставлень і самоствавлень), спрямованість на творче вираження й самореалізацію в умовах професійного середовища.

Основними симптомами виявлення "негативного самоствавлення" педагога виступають: особистісна тривожність, незадоволеність собою, селективна увага до негативної думки про себе як працівника, страх кар'єрного зростання, уникання ситуацій гарантованого професійного успіху, надмірна самокритика, схильність до "колекціонування" спогадів про невдачі в роботі, професійне відчуження, емоційні бар'єри, які блокують сприйняття зовнішніх впливів тощо.

Окрім того, домінування негативного емоційного тону самоствавлення через негативну оцінку праці або негативну оцінку вчителем себе як професіонала чи особистості, вказує на постійне переважання у професійній діяльності дистресу, що призводить до психічного виснаження або самоприниження працівника. Водночас, якщо самоствавлення позбавляється позитивного підкріплення у вигляді суб'єктивної задоволеності професійними досягненнями, воно функціонально перебудовується й починає мотивувати захисні форми поведінки [6]. Психологічний захист як нормальний механізм психічної діяльності, яка реалізується у формі специфічних прийомів переробки інформації, забезпечує психіку від дезорганізації й дозволяє зберігати достатній рівень самоповаги в умовах емоційного конфлікту. Дія захисних механізмів, які намагаються утримати професійне самоствавлення фахівця на потрібному рівні, раціоналізується за допомогою суб'єктивно вигідних, прийнятних, комфортних пояснень. За таких умов справжній професійний сенс "Я" працівника може тривалий час приховуватися і маскуватися.

Цікавими в цьому контексті є дослідження О. В. Антоновського, який розглядає захисну й опановувальну поведінку в педагогічній діяльності як важливий ресурс професійного здоров'я [1]. Результати проведеного автором дослідження доводять, що з віком і збільшенням стажу професійної діяльності поступово зростає рівень інтенсивності функціонування різних механізмів психологічного захисту педагогів. Найбільш використовуваними механізмами психологічного захисту, до яких вдаються педагоги зі значним стажем професійної діяльності, є "проекція", "реактивні утворення" та "заперечення". На думку О. В. Антоновського, "проекція", базовою емоцією якої (відповідно до психодіагностичної системи Крепеліна-Плутчіка) є неприйняття, вказує на неприйняття вчителем якої-небудь сторони своєї особистості, що посилює критику навколишньої дійсності та найближчого соціального оточення. "Реактивні утворення" можуть виступати своєрідними індикаторами і корелятами педагогічного досвіду, що дозволяє

долати, трансформувати різні агресивні реакції в соціально прийнятну поведінку. Психологічний захист "заперечення" допомагає суб'єктивно прийнятно пояснити фруструючі, тривожні обставини оточуючої соціальної дійсності або певні сторони своєї особистості [1, с. 81].

Зауважимо, що людина вдається до використання психологічних захистів тоді, коли відчуває перехідний стан, коли особистість виявляється неспроможною жити так, як жила раніше, не може забезпечити свою нестійку систему "Я" від руйнації. Цей стан називають станом "втрати себе". З. Фрейд звертав увагу на патогенну роль психологічних захистів: у процесі розвитку "Я" механізми, які запобігають небезпеці, можуть перетворитися в саму небезпеку. Зокрема, вони перетворюються на своєрідні інфантилізми, які захищають "Я" дорослої людини, тим самим намагаючись уберегти її від небезпеки, якої в реальності вже не існує. Таким чином, відбувається все більше відчуження від зовнішнього світу. Відповідно можемо говорити про інший варіант дії психологічних захистів вчителя в умовах професійної дійсності: неконструктивне використання вчителем психологічних захистів поступово може призвести до професійної дезадаптації і, як наслідок, професійного відчуження. Цей феномен А. У. Хараш назвав феноменом "захисного перетворення", який спостерігається в ситуації хронічного професійного неуспіху особистості. "Самооцінка, що спочатку являє собою дисплей, за яким суб'єкт має змогу судити про адекватність своєї поведінки і продуктивність своєї діяльності, відокремлюється в автономну підструктуру і стає предметом особливих турбот суб'єкта. Її функція полягає тепер у тому, щоб продукувати "внутрішні" позитивні оцінки, здатні заглушити несприятливі для суб'єкта оцінні реакції з боку оточуючих" [5, с. 39].

У межах нашого дослідження було встановлено позитивні кореляції (за коефіцієнтом лінійної кореляції К. Пірсона) між фактором "негативна оцінка себе як професіонала і особистості" та окремими факторами груп ризиків професійного здоров'я вчителя (див. рис. 1).

Отже, виявлені кореляційні зв'язки показують, що деструктивна ознака професійного самоствавлення вчителя "негативна оцінка себе як особистості й професіонала" формується під впливом різних негативних факторів професійного середовища, які водночас виступають ризиками професійного здоров'я. За сприятливих умов негативна самооцінка вчителя може руйнівню впливати на смислові структури працівника в реальних процесах реалізації професійної діяльності, ділового спілкування та професійної кар'єри.

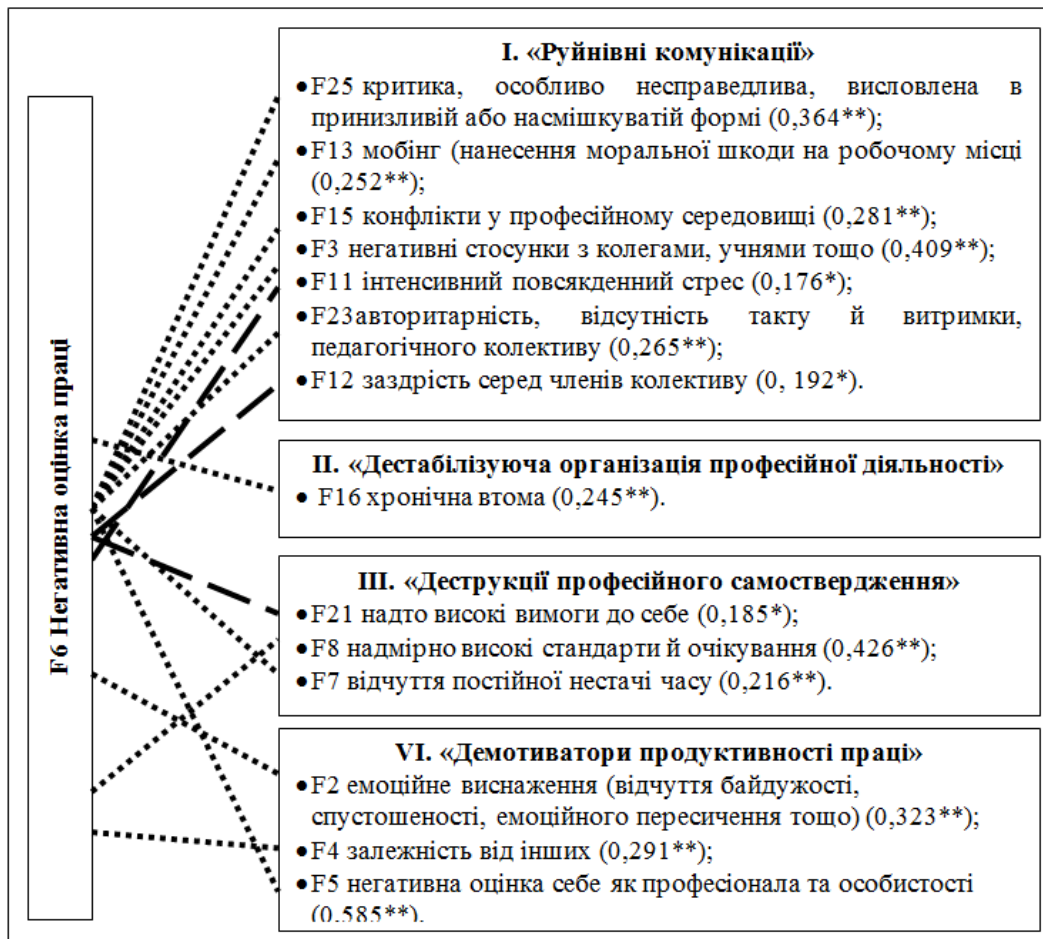

Примітка. Позитивні кореляції: ** – $p \leq 0,01$; — — * – $p \leq 0,05$.

Рис. 1. Результати кореляційного аналізу взаємозв'язку між фактором "негативна оцінка себе як особистості й професіонала" та окремими факторами груп ризиків професійного здоров'я вчителя

Майже схожі кореляційні зв'язки виявленні за фактором "негативна оцінка праці" (див. рис. 2).

Результати проведеного дослідження показують, що негативна самооцінка вчителя та негативна оцінка власної праці як форми свідомої репрезентації професійного сенсу "Я" провокують системні зміни інтегральних характеристик фахівця. У подальшому це стає однією з причин спрощення образу "Я-професіонал", впливає не лише на особистість педагога, а й на те середовище, яке він організовує навколо себе, тим самим перешкоджаючи здійсненню продуктивної професійної діяльності, ділового спілкування та професійно-особистісного розвитку.

Примітка. Позитивні кореляції ** – $p < 0,01$; — — — * – $p < 0,05$.

Рис. 2. Результати кореляційного аналізу взаємозв'язку між фактором "негативна оцінка праці" та окремими факторами груп ризиків професійного здоров'я вчителя

Висновок. Проведене дослідження показало, що деструктивні ознаки професійного само ставлення, такі як "негативна оцінка праці" та "негативна оцінка себе як особистості й професіонала", виступаючи ризиками професійного здоров'я вчителя, руйнівню впливають на складові образу "Я-професіонал", задають відповідний модус поведінки вчителя у ставленні до власного професійного здоров'я на основі негативного або конфліктного інваріанту професійного сенсу "Я". Втім, неадекватність професійного само ставлення, тобто, коли воно сильно відхиляється від справжнього професійного сенсу "Я", зазвичай швидко демаскується і дискредитується об'єктивною реальністю професійного буття. Тому, як зауважує В. К. Карпінський, "...будь-яка самооцінка професійно значущих властивостей – це рефлексія місця й ролі цих властивостей у професійній діяльності; судження не про самі властивості, а про їх значення для практичної реалізації професійних мотивів і цінностей; мисленнєве відтворення

смысловых зв'язків, які відносять ці властивості до різних аспектів професійного буття особистості" [6, с. 34].

1. Антоновский А. В. Совладающее и защитное поведение как фактор профессионального здоров'я педагогов общеобразовательных школ / А. В. Антоновский // Профессиональное самосознание и экономическое поведение личности : Труды IVмеждунар. науч. Интернет-конф., янв.-март 2011 г. / отв. ред. Е. Г. Ефремов, М. Ю. Семенов. – К. : Изд-во Простобук, 2011. – С. 77–93.
2. Bono J. E. Core self-evaluations: A review of the trait and its role in job satisfaction and job performance / J. E. Bono, T. A. Judge // European Journal of Personality. – 2003. – № 17. – Р. 5–18.
3. Дзюба Т. М. Комплекс методик для діагностики професійного здоров'я вчителя / Т. М. Дзюба. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. – 2015. – 59 с.
4. Erez A. Relationship of core self-evaluations to goal setting, motivation, and performance / A. Erez, T.A. Judge // Journal of Applied Psychology. – 2001. – № 86. – Р. 1270–1279.
5. Хараш А. У. Личность в общении / А. У. Хараш // Общение и оптимизация совместной деятельности / под. ред. Г. Андреевой. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 30–41.
6. Карпинский К. В. Профессиональное самоотношение личности и методика его психологической диагностики : монография / К. В. Карпинский, А. М. Колышко. – Гродно : ГрГУ, 2010. – 140 с.
7. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія / О. М. Кокун. – К. : ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
8. Колышко А. М. Особенности межличностного взаимоотношения педагогов с различными типами самоотношения // Веснік Гродзенскага дзярж. ун-та імя Янкі Купалы. Серія 1. – 2001. – № 1 (6). – С. 172–178.
9. Насиновская Е. Е. Методы изучения мотивации личности / Е. Е. Насиновская. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 80 с.
10. Смирнова О. Б. Самоотношение в структуре Я-концепции учителя начальных классов: теория и методология : [монография / под общ. ред. В.С.Агапова]. – Тула : НОО ВПО НП "ТИЭИ", 2008. – 101 с.
11. Виллонас В. К. Психология эмоциональных явлений / В. К. Виллонас. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. — 142 с.

REFERENCES

1. Antonovskij, A. V. (2011). Sovladajushhee i zashhitnoe povedenie kak faktor professional'nogo zdorov'ja pedagogov obshheobrazovatel'noj shkoly [Coping and defensive behavior as a factor of occupational health of teachers of secondary school] / A.V. Antonovskij // Professional'noe samosoznanie i jekonomicheskoe povedenie lichnosti: Trudy IV mezhdunarodnoj nauchnoj Internet-konferencii, janvar' -mart 2011 g./otv. red. E.G. Efremov, M.Ju. Semenov. – Kiev: "Izdatel'stvo Prostobuk", 77–93 (rus).
2. Bono, J. E. (2003). Core self-evaluations: A review of the trait and its role in job satisfaction and job performance / J. E. Bono, T.A. Judge // European Journal of Personality, № 17, 5–18.
3. Dzyuba T. M. (2015). Kompleks metodyk dlya diahnostyky profesijnogo zdorov'ya vchytelya [Complex of methods for the diagnosis of the teacher's occupational health] / T.M. Dzyuba. – Poltava: PNPУ imeni V. H. Korolenka (ukr).
4. Erez, A. (2001). Relationship of core self-evaluations to goal setting, motivation, and performance / A. Erez, T.A. Judge // Journal of Applied Psychology, № 86, 1270–1279.
5. Harash, A. U. (1987). Lichnost' v obshhenii [Person in communion] / A.U. Harash // Obshhenie i optimizacija sovместnoj dejatel'nosti / pod red. G.M. Andreevoj, Ja. Janousheka. – М. : Izd-vo Mosk. un-ta, 30–41(rus).
6. Karpinskij, K. V. (2010). Professional'noe samootnoshenie lichnosti i metodika ego psihologicheskoy diagnostiki: monogr. [Professional self-attitude of personality and

- technique of its psychological diagnosis] / K.V. Karpinskij, A.M. Kolyshko. – Grodno : GrGU (rus).
7. Kokun, O. M. (2012). Psykholohiya profesiynoho stanovlennya suchasnoho fakhivtsya: Monohrafiya [Psychology of professional development of modern specialist] / O.M. Kokun. – K.: DP "Inform.-analit. ahent-stvo" (ukr).
 8. Kolyshko, A. M. (2001). Osobennosti mezlichnostnogo vzaimodejstvija pedagogov s razlichnymi tipami samootnoshenija [Features of interpersonal interaction of teachers with different types of self-attitude] / A. M. Kolyshko // Vesnik Grodzenskaga dzjarzhaunaga universitjeta imja Janki Kupaly. Serija 1, № 1 (6), 172–178 (rus).
 9. Nasinovskaja, E. E. (1988). Metody izuchenija motivacii lichnosti. Opyt issledovanija lichnostno-smyslovogo aspekta motivacii [Methods of studying the motivation of the person. Previous studies of personality-sense aspect of motivation] / E. E. Nasinovskaja. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta (rus).
 10. Smirnova, O. B. (2008). Samootnoshenie v strukture ja-koncepcii uchitelja nachal'nyh klassov: teorija i metodologija. Monografija. [Self-attitude in the structure of self-concept of primary school teachers: Theory and Methodology] / O.B. Smirnova; M-vo obrazovanija i nauki Ros. Federacii, NOO VPO NP "Tul. in-t jekonomiki i informatiki". – Tula : Tul'skij institut jekonomiki i informatiki. Nekkomercheskoe partnerstvo (rus).
 11. Viljuna, V. K. (1976). Psihologija jemocional'nyh javlenij [Psychology of emotional phenomena] / V.K. Viljunas. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta (rus).

Tetiana Dziuba

DESTRUCTIVE FEATURES OF PROFESSIONAL SELF-ATTITUDE AND THEIR IMPACT ON TEACHER'S OCCUPATIONAL PROFESSIONAL

The article describes the features of impact of the destructive professional self-attitude on teacher's occupational health. It is noted that a professional sense of "I", which determines the nature of professional self-attitude, and acts as latent and inactive semantic structure that provides reliable preservation of the experience of the self-awareness in the profession. It is emphasized that the source of teacher's professional self-attitude and professional sense "I am a professional", which is reflected in it, are professional motivation and professional values of the specialist. It is noted that the adverse conditions of a professional environment provoke the development of the destructive features of teacher's professional self-attitude, directly and indirectly affecting his occupational health. It is suggested that destructive features of specialist's professional self-attitude can act as a kind of risks of teacher's occupational health.

According to the results of theoretical and empirical research essence of the concepts of "occupational health", "occupational health's risks" and "destructive features of professional self-attitude." is disclosed. It is shown that the destructive features of professional self-attitude as specific forms of active destructive attitude of the individual to himself in terms of professional environment powerfully influence the individual properties of the employee and begin to objectively hinder achieving success in professional activity, complicate business communication, hampering career growth. The results of correlation analysis of the interrelation between the factors "negative assessment of himself as a person and professional" and "negative assessment of labor" and particular factors of groups of occupational health's risks are analyzed. It is concluded that a negative self-evaluation and a negative evaluation of teacher's own work provoke systemic changes in the integrated professional characteristics and may be a reason of simplification of the image "I am a professional," affecting not only the personality of the teacher, but also the environment, which is organized around.

Keywords: *professional self-attitude, professional sense of "I", occupational health, occupational health's risks, destructive features of professional self-attitude, negative self-evaluation.*